

EUROPESE UNIE

DE BENELUX EN HET NAOORLOGSE EUROPESE INTEGRATIEPROCES

Na de mislukking van de sinds 1936 gevoerde Belgische zelfstandigheidspolitiek en van het collaboratiebeleid van het politieke Vlaams-nationalisme tijdens de Duitse bezetting schakelde België zich in in de naoorlogse Europese en transatlantische integratieprocessen. Om Angelsaksische plannen voor het samenvoegen of annexeren van kleine staten en om de Franse expansiepolitiek tegen te gaan ondertekenden de exilregeringen van België, Nederland en Luxemburg op 5 september 1944 een douaneconventie. Nog voor hun douane-unie op 1 januari 1948 in werking trad, werkten de Benelux-landen politiek nauw samen. Zo stuurden zij een gezamenlijke delegatie naar de Conferentie voor Europese Economische Samenwerking over de Marshallhulp (1947) en naar de onderhandelingen over het verdrag van Brussel (1948), de voorloper van de West-Europese Unie. Daarna werd de Benelux-samenwerking minder geformaliseerd voortgezet. Een gemeenschappelijk Benelux-standpunt kelderde in 1949 de door Frankrijk voorgestelde douane-unie van Frankrijk, Italië en Benelux (Fritalux), terwijl het gemeenschappelijk Benelux-memorandum van 20 mei 1955 aan de EGKS-landen de aanzet gaf tot de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap (EEG).

Inmiddels werd de Benelux inzake economische integratie ingehaald door de Europese Gemeenschap (EG). Tevens remde de Waalse minorisatievrees de verdere Benelux-ontwikkeling af. Toch lijkt er voor de Benelux op het geopolitieke vlak nog een rol weggelegd. Een belangenbundeling van de drie medestichtende leden van de EG in de traditie van hun diplomatieke evenwichtspolitiek tussen de grotere Europese landen kan Frankrijk en Groot-Brittannië immers dienstig zijn wanneer de positie van Duitsland binnen de Europese Unie (EU) nog overheersender zou worden. Anderzijds hebben Vlaanderen en zijn Benelux-partners er belang bij Duitsland als een derde pijler bij hun evenwichtspolitiek te betrekken.

Ook zonder de Benelux streeft Vlaanderen binnen de EU een bevoorrechte samenwerking na met zijn directe buur Nederland. Zo bepalen de op 17 januari 1995 door de Vlaamse en Nederlandse regeringen ondertekende gemeenschappelijke verklaring en het verdrag inzake de samenwerking op het gebied

De vrees bestaat dat de Europese integratie zou kunnen leiden tot een verregaande culturele homogenisering die de verworvenheden van de V.B. weer op de helling zou zetten. Samenwerking met Nederland wordt dan vaak genoemd als verdedigingsstrategie.

van cultuur, onderwijs, wetenschappen en welzijn dat er, waar mogelijk, voorafgaand overleg plaatsvindt over in Europese organen en multilaterale fora in te nemen gemeenschappelijke standpunten. Reeds voordien kwamen op 14 juni 1990 op initiatief van het Vlaamse europarlementslid Jaak Vandemeulebroucke Vlaamse en Nederlandse europarlementariërs een samenwerking op het gebied van Europees cultuur- en mediabeleid overeen.

EUROPESE INTEGRATIE EN CULTURELE EIGENHEID

Cultuur werd en wordt door de EG behandeld als een van de interne markt deel uitmakende economische activiteit, wat een oneigenlijke toepassing met zich meebrengt van economische regelgeving op niet-economisch, of niet in eerste aanleg economisch, terrein (bijvoorbeeld de vaste boekenprijs, het subsidiestelsel op het terrein van de kunsten, de grensoverschrijdende televisie). Een op economische schaalvoordelen gerichte Europese eenheidsmarkt kan culturele producten die aan een relatief klein taalgebied zijn gebonden, kwetsbaarder maken. De vrees dat een voortschrijdende Europese integratie vorm zou geven aan de prioriteiten van de grote taal- en cultuurentiteiten binnen de EU ten nadele van de kleinere cultuurgemeenschappen, deed het private Nederlands-Vlaams Comité Buitenlands Cultureel Beleid pleiten voor een cultuurartikel in het EG-verdrag dat de eigen cultuur en het cultuurbeleid van de lidstaten zou vrijwaren.

Aansluitend bij de grondlegger van de economische richting in de V.B., Lodewijk de Raet, die met zijn slagzin "Taalbelang is stoffelijk belang" een op elkaar inwerkende sociaal-economische en culturele opgang als doel vooropstelde, wordt in het debat over de verankering van de Vlaamse economie tevens gewezen op de wisselwerking tussen cultuur en economie. Voortbouwend op sociologische en economische studies over de culturele identiteit als bron van economische groei wordt cultuur beschouwd als een economische hefboom, die gebonden is aan zelfvertrouwen en zelfrespect als motivatie voor lokale kapitaalvorming, ondernemerschap en management. Einddoel daarbij is de lokale beslissingsmacht eerder dan een te grote afhankelijkheid van vreemde economische beslissingscentra.

A. Roosens verwijt de traditionele V.B. dat ze het debat over de economische verankering voert vanuit het nostalgische verlangen naar een eigen Vlaamse bourgeoisie. Hij acht deze strategie verkeerd omdat nationale elites opgaan in het mondiale kapitalisme, dat elke nationale zelfstandigheid de pas afsnijdt.

Vanuit de optiek dat een taalkundige of culturele heropleving enthousiasme en een loyauteitsgroep voortbrengt, die hun uitdrukking vinden in een economische opbloei, zouden de Europese regelgeving en de voltooiing van de interne markt het

scheppen van een optimaal creatief klimaat voor de eigen bevolking kunnen belemmeren. Een pan-Europese monocultuur zou leiden tot een verlies aan vertrouwen van de kleinere cultuurgemeenschappen binnen de EU en bijgevolg tot een economische neergang. De V.B. stelt dan ook een nieuw evenwicht in het Europese integratieproces tussen verscheidenheid en convergentie voorop als de aangewezen weg. Dit wordt vertaald in de vraag naar een cultureel gedreven markteconomie door middel van een aanvulling van de marktliberaliserende maatregelen (de zogenaamde negatieve integratie) met 'positieve' beleidsmaatregelen ten voordele van de kleinere culturen. Uit Europees-rechtelijk oogpunt kunnen dergelijke overheidsmaatregelen de concurrentie op de interne markt verstoren. De praktijk zal moeten uitwijzen of de door de verdragen van Maastricht en Amsterdam aan het EG-verdrag aangebrachte wijzigingen een passend instrumentarium verschaffen voor culturele marktcorrectie.

Artikel 151 (ex-artikel 128) van het EG-verdrag bepaalt dat de EG bijdraagt tot de ontplooiing van de culturen van de lidstaten met eerbiediging van hun nationale en regionale verscheidenheid, maar daarbij tegelijk ook de nadruk leggend op het gemeenschappelijk cultureel erfgoed. Het EG-optreden inzake cultuur wordt beperkt tot het aanmoedigen van de samenwerking tussen de lidstaten en zo nodig het ondersteunen en aanvullen van hun activiteiten op de volgende gebieden: 1. het verbeteren van de kennis en de verbreiding van de cultuur en de geschiedenis van de Europese volkeren; 2. het instandhouden en beschermen van het cultureel erfgoed van Europees belang; 3. de culturele uitwisseling op niet-commerciële basis, en 4. scheppend werk op artistiek en literair gebied, ook in de audiovisuele sector. De formulering van het laatstgenoemde actiegebied blijkt het audiovisuele beleid als dusdanig niet onder het materiële toepassingsveld van dit cultuurartikel te brengen. Voorts moeten de EG en de lidstaten de samenwerking bevorderen met derde landen en internationale organisaties die bevoegd zijn op het gebied van cultuur, met name de Raad van Europa. De toepassing van de integratieclausule van artikel 151, lid 4, volgens dewelke de EG in haar andere bevoegdheidsdomeinen rekening dient te houden met de culturele aspecten, blijkt in de praktijk niet te vlotten.

De besluitvorming inzake culturele aangelegenheden verloopt als volgt: op voorstel van de Europese Commissie neemt de Raad van de EU met eenparigheid van stemmen, in medebeslissing met het Europees Parlement en na raadpleging van het Comité van de Regio's, stimuleringsmaatregelen aan, met uitsluiting van de harmonisering van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen van de lidstaten. Drie elementen geven het subsidiaire karakter van het EU-optreden inzake cultuur aan: het genoemde

harmonisatieverbod; het instrument van stimuleringsmaatregelen, dat hoofdzakelijk neerkomt op financiële steunverlening door de EU voor culturele initiatieven vanuit de lidstaten; de vereiste van besluitvorming bij unanimitieit in de Ministerraad. Verder werd artikel 87, lid 3 (ex-artikel 92) van het EG-verdrag met betrekking tot de steunmaatregelen van de lidstaten gewijzigd. Daardoor kan overheidssteun ter bevordering van de cultuur en de instandhouding van het culturele erfgoed toegelaten worden, voor zover deze de voorwaarden waaronder het handelsverkeer plaatsvindt en de mededingingsvoorwaarden in de EG niet zodanig verandert dat het gemeenschappelijk belang wordt geschaad. Deze voorwaarden doen volgens sommigen de reële afwijkingsmogelijkheden op het verbod van nationale steunmaatregelen in de cultuursector, die rekening houden met het *sui generis*-karakter van cultuurgoederen en -diensten, teniet.

Niettegenstaande de EU overeenkomstig artikel 151 van het EG-Verdrag geen specifiek Europees cultuurbeleid mag ontwikkelen en enkel stimulansen mag geven voor een beperkt aantal beleidsgebieden, vrezen sommigen dat een op de interne markt afgestemde economische exploitatie van cultuurinstrumenten zal leiden tot een culturele gelijkschakeling en een kwalitatieve nivellering. J. Peeters, secretaris van het Nationalistisch Verbond-Nederlandse Volksbeweging, schuift tegenover de weglekkende identiteit de Heel-Nederlandse gedachte als overlevingsstrategie naar voren. De betrokkenheid van de Nederlandse Taalunie bij het Europese beleid blijft evenwel beperkt tot de organisatie van een meldpunt voor Nederlandstalige ambtenaren inzake het gebruik van officiële talen in de EU-instellingen en tot Vlaams-Nederlands overleg over de problematiek van de vaste boekenprijs.

Naar aanleiding van rechtspraak van het hof van justitie van de EG die stelde dat etikettering van en productinformatie over levensmiddelen uitsluitend in een voor de koper gemakkelijk begrijpbare vreemde taal mogen worden gesteld, gingen in Vlaanderen stemmen op om het taalaspect in het nieuwe cultuurartikel van het EG-verdrag op te nemen. De Intergouvernementele Conferenties (IGC), die over de verdragen van Maastricht en Amsterdam onderhandelden, gingen daar niet op in. Sommige lidstaten vreesden de gevolgen van de discrepantie tussen de erkenning van minder verspreide talen in het cultuurartikel en hun niet-erkend zijn als officiële taal van de EU. Inmiddels laat een richtlijnwijziging de Belgische wetgeving inzake productetikettering, die in Vlaanderen het gebruik van het Nederlands verplicht stelt, onverlet. Een aantal feiten laat vermoeden dat het officiële talenregime van de EU voorwerp van discussie zal worden bij toekomstige verdragsherzieningen: de afzwakking van de gelijkwaardigheid van het Nederlands als

werktaal in het Europees Merkenbureau, waartoe in de tweede helft van 1993 beslist werd onder het Belgische EU-voorzitterschap; de daarop voortbouwende uitspraak van de Franse minister voor Europese zaken A. Lamassoure eind 1994 dat het aantal werktalen in de EU tot vijf beperkt dient te worden; de praktische en materiële limieten van het tolken en vertalen die rijzen door de uitbreiding van de EU met landen met 'kleinere' talen.

In hun memorandum van 17 juni 1992 over te nemen beslissingen inzake de uitbreiding van de EU stelden de Benelux-landen dat in de EU een beperking van het taalgebruik zoals in andere internationale organisaties niet mogelijk lijkt, gezien de directe relatie tussen de communautaire instellingen en de burger. Een supranationale wetgeving met directe werking voor de burgers van de lidstaten die slechts in een beperkt aantal officiële talen gesteld zou worden en waarvan dus niet alle rechtsonderhorigen in de eigen taal kennis zouden kunnen nemen, zou bijdragen tot het democratische tekort van de EU en tot een verdere vervreemding van een groot deel van de Europese bevolking van het Europese integratieproces. Dit zou bovendien een ontkenning inhouden van het bestaan in Europa van een democratisch te respecteren anderstalige meerderheid waarvan de moedertaal niet behoort tot de twee of drie meest gebruikte werktalen van de EU. De weerslag van het EU-beleid op de positie van de Nederlandse taal betreft niet enkel haar plaats in het talenregime van de EU-instellingen, maar – belangrijker nog – ook haar maatschappelijke en economische rol in de opkomende informatiemaatschappij. Daarin zullen tot nu toe afzonderlijke sectoren – computertechniek, omroepen, elektronische toepassingen in de amusementsindustrie, netwerken en diensten – onder druk van de markt meer en meer geïntegreerd worden in informatiesnelwegen. De openbare omroep dreigt daarbij te verdwijnen als een voor de identiteit van elke lidstaat of regio belangrijke culturele en sociaal-politieke factor. Het aan het verdrag van Amsterdam toegevoegde protocol betreffende het publiek-omroepstelsel in de lidstaten poogt dan ook de bevoegdheid van de lidstaten inzake de financiering van de publieke omroep veilig te stellen. Omdat met de beeldcultuur ook het Engels steeds meer opgang maakt, heeft Frankrijk tijdens zijn EU-voorzitterschap in het voorjaar van 1995 voorstellen gedaan ter bevordering van het taalpluralisme binnen de EU. Hoewel die ook toepasselijk leken voor minder verspreide EU-talen, beoogden ze vooral de vrijwaring van de geopolitieke en economische belangen van de francofonie. Dit resulteerde in de resolutie van de Raad van 12 juni 1995 over taalkundige verscheidenheid en meertaligheid in de EU.

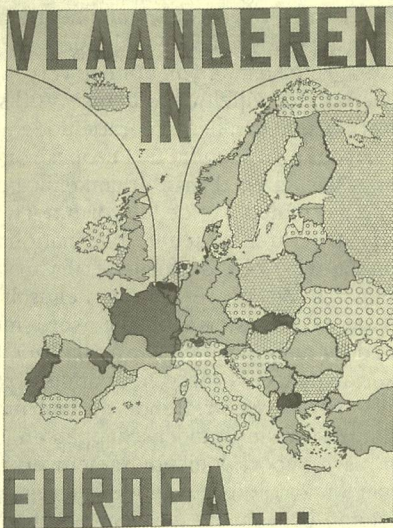
De aanwezigheid van de kapitaalkrachtige EU-ambtenaren en lobbyisten drukt ook sociolinguïst-

tisch op het Nederlands in Brussel en Vlaams-Brabant. Het Komitee Stop-Euro-Brussel zet zich hiertegen af. Op 30 juni 1994 stelde het Vlaamse parlement dat het gemeentelijk stemrecht voor ingezetenen van andere EU-lidstaten aan vijf voorwaarden moet worden gekoppeld: het handhaven van de taalwetgeving, een uitzondering voor uitvoerende mandaten, een uitzondering als er hoge concentraties niet-Belgische EU-onderdanen in een gemeente voorkomen, voorwaarden op het gebied van verblijfsduur en de fiscale onderworpenheid. De uiteindelijk in de EG-richtlijn van 19 december 1994 vastgelegde mogelijke uitzondering op het gemeentelijk kiesrecht voor burgers van andere EU-lidstaten die meer dan 20% uitmaken van het totale aantal kiezers in Belgische gemeenten, zou volgens cijfergegevens uit 1997 enkel toepasselijk zijn op de Brusselse gemeenten Elsene, Sint-Gillis en Sint-Joost-ten-Node, en niet op de faciliteiten- of andere **randgemeenten**. De aan deze uitzonderingsmogelijkheid ten grondslag liggende conclusies van de Europese Raad van Essen van 9-10 december 1994, volgens dewelke aan het Europees burgerschap een concrete inhoud moet worden gegeven met inachtneming van de nationale kenmerken en de constitutionele beginselen van de lidstaten van de EU en de juridische moeilijkheden bij de omzetting van deze Europese richtlijn in Belgisch recht, geven aan dat de Europese integratie raakt aan de Belgische **staatsvorming**.

VLAAMSE STAATSVORMING EN EUROPESE INTEGRATIE

Het streven van de V.B. om het Vlaamse volk als erkende groep institutioneel en rechtstreeks te laten deelnemen aan de politieke besluitvorming in het meest relevante politieke kader, zal zich meer en meer richten op de EU, die op verschillende bevoegdheidsdomeinen in de plaats treedt van België. Vlaanderen zal daarbij een welbepaald Europees integratiemodel moeten onderschrijven.

Het eerste model van een sterk geïntegreerde en centralistische Europese superstaat, die met de andere grootmachten kan wedijveren en waarin de onderscheiden nationaliteiten opgaan in een multiculturele samenleving, wordt door de V.B. afgewezen op grond van het gevaar van culturele homogenisering. In andere lidstaten vond het daarmee gepaard gaande voorbehoud inzake verdere bevoegdheidsoverdrachten aan de EU uitdrukking in het moeilijke ratificatieproces van het verdrag van Maastricht. Dit gaf volgens de Franse politoloog D. Wolton aan dat de Europese opbouw rekening moet houden met het ritmeverschil tussen de 'democratische tijd' en de 'technocratische tijd'. Het diskwalificeren van identitaire reacties door de kwaliteit van het Europese politieke project zonder zelfonderzoek als bevredigend voorop te stellen, toont volgens hem de zwakheid van de EU-con-

4., VLAAMS NATIONAAL ARRONDISEMENTEEL

ZANGFEEST

TE DENDERMONDE

OP ZONDAG 18 MAART '84 - ZAAL KONINGSHOF

Organisatie: v.z.w. 't Vestje - Vlaams nationaal socio cultureel centrum

Onder auspiciën van het Algemeen Nederlands Zangverbond v.z.w.
Met medewerking van HET NOORDSTARFONDS v.z.w.
van de Noordstar en Boerhaave - Gent

Plaatsbespreking: Secretariaat 't Vestje - Oude Vest 129 - Dendermonde - Tel. 052/22.05.06

Verkoopplaatsen: 1000,- 500,- 250,- 100,- 50,- 25,- 10,- 5,- 2,- 1,- 0,50,- 0,25,- 0,10,- 0,05,- 0,02,- 0,01,-

Een oude droom van de V.B.: een Europa der volkeren. Vlaams minister-president Luc van den Brande vertaalde dit naar het concept van een Europa der culturen. (ADV N)

structie aan. Publicist Mark Grammens wijst eveneens op het Europese "democratische deficit". Dat slaat niet enkel op de geringe beslissingsmacht van het Europees Parlement, maar ook op de verschuiving van de macht, niet zozeer van de nationale staat naar een supranationaal orgaan, maar van de nationale wetgevende macht naar de nationale uitvoerende macht, die in de EU-ministerraad zetelt. Hierdoor zou de macht van de federale staat ten aanzien van de Vlaamse Gemeenschap ingevolge de Europese integratie volgens hem niet af- maar toenemen. Het door de Vlaamse regering in 1993 uitgewerkte project Vlaanderen-Europa 2002 heeft dan ook als uitgangspunt dat het tweezijdige federaliseringsproces (infranationaal in België en andere lidstaten, supranationaal in de EU) slechts kan slagen indien de EU de verscheidenheid van haar samenstellende delen als een positieve rijkdom erkent en vrijwaart. Daarbij kunnen de vierde staats-hervorming en de daarmee gepaard gaande toekenning aan de Vlaamse deelstaat van verruimde bevoegdheden inzake de internationale betrekkingen het Vlaamse streven naar samenwerking binnen de EU met een groep van kleinere lidstaten en regio's versterken.

Een tweede integratieconcept, dat wordt voorgestaan door de Franse gaullisten en de Britse conser-

vatieven, is dat van het intergouvernementele Europa van de staten, waarin de lidstaten een sterke invloed behouden. Deze opvatting is in het voordeel van de grotere Europese staten, die dan het Europese beslissingsproces door onderlinge afspraken controleren. In het daartegenover staande model van het Europa van de regio's willen de regio's op gelijke voet met de EU en de nationale staten in Europa een derde niveau van politieke besluitvorming vormen. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de regio's binnen Europa een langere bestaansgeschiedenis hebben dan de natiestaten, die ontstaan zijn uit de verovering en onderdrukking van de ene regio door de andere. De Schotse socioloog M. Hechter spreekt in dit verband van "intern kolonialisme". Dit integratiemodel wordt tot nog toe bemoeilijkt doordat de EU en haar lidstaten geen eenduidige definitie van regio kennen. Regio's of deelstaten met belangrijke autonome bevoegdheden en een sterke culturele identiteit worden op één lijn geplaatst met lokale besturen en louter administratieve intermediaire bestuurslagen. De Amerikaanse econoom D. Delamaide ziet in Europa macroregio's ontstaan, als antwoord op de ontwikkeling van de wereldwijde *global economy*, door middel van netwerkvorming en de interactie van regio's en agglomeraties over de staatkundige en taalgrenzen heen. Die macroregio's weerspiegelen de historische patronen van migratie en handel en het etnisch-culturele erfgoed. Vele sociale en economische trends zullen volgens hem de grenzen van deze nieuwe macroregio's volgen. De Britse historicus C. Harvie ziet in de regionale dynamiek een derde weg tussen de mislukte communistische planeconomie en het door een ongecorrigeerde interne markt mogelijk gemaakte casinokapitalisme, dat leidt tot een duale samenleving. Vlaanderen zou daarin, samen met de rest van Benelux, Duitsland en Frankrijk, deel uitmaken van de economische kern van Europa.

In het integratiemodel van het Europa van de volkeren zou de indeling van Europa samenvallen met de taalgebieden. Dit concept heeft twee fundamentele nadelen: er gaat een enorme conflictenergie verloren aan het herzien van staatsgrenzen, en het onevenwicht tussen numeriek 'grote' en 'kleine' volkeren wordt nog vergroot. De Vlaamse minister-president Luc van den Brande poogde de nadelen van de beide laatstgenoemde integratiemodellen te ondervangen door het concept van het Europa van de culturen naar voren te schuiven. In deze opvatting worden regio's met een sterke culturele identiteit, economische draagkracht en een gekozen bestuur met exclusieve bevoegdheden, die deelgebied zijn van een lidstaat, zoals Vlaanderen, Catalonië of Beieren, gerangschikt naast andere cultuurregio's die in een eigen staatsverband bestaan, zoals Nederland, Denemarken of Zweden. Regio's en landen die tot hetzelfde taalgebied be-